

ZYGMUNT MAZUR

ORDINATIO BEGUINARUM IN MORTALITATE

Ruch begiński pojawił się w Europie Zachodniej na początku XIII w.¹, a na Śląsk przedostał się około lat osiemdziesiątych tego stulecia. W tym czasie powstał dom beginek w Legnicy², prawdopodobnie pierwszy na ziemi śląskiej. W 1285 r. istniało już kilka beginaży na terenie Wrocławia³, w połowie XIV w. zaś posiadały je prawie wszystkie ważniejsze miasta śląskie: Świdnica⁴, Nysa⁵, Kłodzko⁶, a nieco później Grodków⁷. Ruch ten wszędzie, a więc i na Śląsku, miał charakter mieszczański, manifestując chęć uniezależnienia się od feudalnej struktury społecznej⁸, czym niewątpliwie należy tłumaczyć jego demokratyzowane i antyklerykalne nastawienie⁹. Cel ruchu stanowiła realizacja nakazów *Ewangelii*, zwłaszcza ubóstwa, lecz bez wiązania się regułami zakonnymi. Grupy begińskie były więc społecznością zasadniczo świecką, broniącą się przed wysiłkami kościoła, który chciał ją

¹ H. Grundmann, *Religiöse Bewegungen im Mittelalter*, Hildesheim 1961, s. 319; E. Mac Donnell, *The Beguines and Begards in Medieval Culture*, New Brunswick 1954, s. 433.

² CDS, XVI, nr 3306; por. A. Jander, *Liegnitz in seinem Entwicklungsgange von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Legnica 1905, s. 177.

³ CDS, VII, nr 1884.

⁴ *Examen testium super vita et moribus beguinarum* (SS. rer. Pol., XIII, Kraków 1889, s. 254); J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*, t. I, Wrocław 1860, s. 406.

⁵ CDS, XVIII, nr 4115.

⁶ *Die Beguinen in Breslau* (Schlesische Volkszeitung, 4 IX 1935).

⁷ Heyne, *op. cit.*, t. I, s. 370—371.

⁸ L. Philippen, *Les Béguines et l'hérésie Albigeoise* (Annales de l'Acad. Royale d'Archeologie de Belgique, LXXIII, 1925, s. 239).

⁹ *Examen testium*, s. 245—247, 253—254; CDS, XVIII, nr 3604; por. Philippen, *op. cit.*, s. 240.

ująć w ramy regularnego życia klasztornego i sobie podporządkować¹⁰. Podstawą materialnej egzystencji beginaży były fundacje¹¹, jałmużny¹², posagi wnoszone przez kandydatki¹³ oraz ich praca ręczna, zwłaszcza tkactwo¹⁴. Jeśli wymienione źródła nie wystarczały na zaspokojenie potrzeb życiowych, beginki podejmowały się dodatkowych prac, szczególnie opieki nad chorymi¹⁵. Życie w beginażach regulowały statuty wypracowane przez poszczególne wspólnoty begińskie, zasadniczo niezależnie od kościoła. Ponieważ begináže były przeważnie fundacjami, postanowienia statutów zależały także od woli fundatorów, którzy zakładając taki dom najczęściej stawiali pewne warunki beginkom oraz określali cel, jakiemu miały służyć¹⁶. Przykład, jak tego rodzaju regulaminy wyglądały i jaki miały charakter, mogą stanowić statuty domu beginek w Strasburgu¹⁷. Na Śląsku mimo dużego nasilenia ruchu begińskiego dotychczas nie natrafiono na podobne ustawy, choć musiały one istnieć w każdym beginażu. Zachował się natomiast w Zbiorze B. Klozego z *Liber excessum civitatis Vratislaviensis* odpis umowy, najprawdopodobniej z 12 XII 1495 r.¹⁸, zawartej między Radą Miejską Wrocławia a miejscowymi beginkami, zwanej *Ordinatio beguinarum in mortalitate*¹⁹. Umowa ta dotyczyła, wydaje się, tych domów begińskich, których miasto było fundatorem, bo tylko w takim wypadku staje się zrozumiała groźba Rady Miejskiej wypędzenia z nich i z miasta beginek w wypadku niewywiązywania się przez nie z realizacji warunków umowy. *Ordinatio*, będąc dokumentem obopólnego porozumienia między Radą Miejską a beginkami, określa wysokość opłat, które wolno im było pobierać za opiekę nad chorymi. Umowa ta jest równocześnie świadectwem zatracenia pierwotnego ubóstwa pewnych wspólnot begińskich we Wrocławiu. Widocznie istniały tam nadużycia spowodowane chęcią uzyskania przez beginki większego wynagrodzenia za pracę wykonywaną przy pielęgnacji chorych, tak że trzeba było aż specjalnego porozumienia regulującego te sprawy. Oprócz tego data

¹⁰ Mac Donnell, *op. cit.*, s. 531; Grundmann, *op. cit.*, s. 199—200.

¹¹ A. Weiss, *Chronik der Stadt Breslau*, Wrocław 1888, s. 351.

¹² *Examen testium*, s. 242, 244, 247; Heyne, *op. cit.*, t. I, s. 407.

¹³ *Examen testium*, s. 240; por. Grundmann, *op. cit.*, s. 346—348.

¹⁴ *Examen testium*, s. 239; Weiss, *op. cit.*, s. 351.

¹⁵ *Examen testium*, s. 242; *Ordinatio beguinarum in mortalitate*, AP Wrocław, Zbiór B. Klozego, nr 72, s. 14; por. Heyne, *op. cit.*, t. I, s. 407; Weiss, *op. cit.*, s. 351.

¹⁶ CDS, XVI, nr 3306; por. Grundmann, *op. cit.*, s. 349.

¹⁷ Grundmann, *op. cit.*, s. 345—349.

¹⁸ *Liber excessum civitatis Vratislaviensis* z 1495 r. istniał w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, zaginął na początku XX w.

¹⁹ AP Wrocław, Zbiór B. Klozego, nr 72, s. 14.

zawarcia umowy, rok 1495, wskazuje, że w tym czasie istniały we Wrocławiu beginiaże, mimo powtarzających się prześladowań inkwizycyjnych, zapoczątkowanych jeszcze w 1317 r.²⁰, co świadczy o dużej żywotności i popularności ruchu begińskiego w społeczeństwie śląskim. Wskazane byłoby przebadanie rękopisów poddominikańskiej biblioteki²¹, w których, być może, kryje się niejeden szczegół dotyczący organizacji beginiaży śląskich, tym bardziej że klasztor dominikanów we Wrocławiu był siedzibą inkwizytorów, którzy skrzętnie gromadzili literaturę dotyczącą społeczności podejrzanych o nieprawowierność w stosunku do kościoła, a beginki były przez długi czas w ich oczach suspectae de haeresi.

ORDINATIO BEGUINARUM IN MORTALITATE^a

Bekennen, das wir als Herte eine Ordnung gemacht haben mit den Begwinen aus den Conventen, also nemlich wo ymandes yr bedurffen wurd es sey^b arm adir Reich crangheithalben^c, das sy alwege eine adir tzwu aus einem Convent bereit, die^d willig sein So wo ir bedurffen, daselbst der Crancken zu warten und^e nicht zu wegern nach zavorsagin, und^e wer yr also bedarff, der sal sy mit essen und^e trinken versorgen. Und^e die Woche, so sy eine gantze Woche daselbst der Crancken warten, achtzechen groschen zu lone geben, und^e sollen auch nicht mehr fordern, wo adir Sie einen Tag tzwene drei adir vire ungeferlich an einen orte sein wurden, und^e der Crancken warten, also das es nicht eine gantze Woche bringet, so sal man en denne Tag und^e Nacht drei groschen gebin und^e nicht mehr, und^e dortzu essen und^e trinken. Wo sich abir yndert eine Convent ader persone darinne des wegern wurde, wullen wie dassebe Convent zusloen und^e sie daraus treiben und^e wertlichen Leuten eingeben und^e Sie aus der Stat yagen ane alle ausrede. Actum Sabbato post Concepcionis Marie virginis¹.

²⁰ CDS, XVIII, nr 3603, 3604.

²¹ Wrocław, Bibl. Uniw., np.: *Tractatus fidei contra diversos errores de Trinitate et fide catholica*, *Tractatus de haeresi*, *Tractatus contra haereticos et de eorum inquisitione*, sygn. I F 230; *magistri Alani Liber contra haereticos Valdenses, Judaeos et paganos*, sygn. I F 235; *Henricus Harrer O. P., Contra Beghardos*, sygn. I F 292; *Summula contra intollerabilissimos haereticae pravitatis articulos*, sygn. I F 619; *Dialogus inter Patarinum et Catholicum*, *Reinheri O. P., Contra Waldenses haereticos*, sygn. I F 758.

^a Interpunkcja uzupełniona i zmodernizowana.

^b essey, Kl. 72.

^c crancheithalbn, Kl. 72.

^d d., Kl. 72.

^e u., Kl. 72.

^f vgs., Kl. 72.

¹ Festum Concepcionis Marie obchodzono 8 XII, w 1495 r. przypadało we wtorek, wobec tego Sabbato post, Concepcionis — 12 XII; por. B. Włodarski, *Chronologia polska*, Warszawa 1957, s. 405.

Pod odpisem tekstu *Ordinatio beguinarum*, uwaga B. Klosego: „Dis steht worin auf dem ersten Blatte von Papier in dem Buche Excessum Civitatis Vratislaviensis von 1495. Es ist also die groste Wahrscheinlichkeit das diese Ordnung mit den Begwinen 1495 gemacht worde”.